

AQSH TA'LIM TIZIMINING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Yakubova Sitora Sharifovna

BMTI akademik litseyi yetakchi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada bugungi kunda ilg'or hisoblangan Amerika ta'lim tizimining uzviyligi va uzluksizligi, ta'lim bosqichlari ketma-ketlikda batafsil bayon qilingan. Unda, jumladan, maktabgacha ta'lim, o'rta ta'lim va oliy ta'limning asosiy funksiyalari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim tizimi, ta'lim turlari, kinder garden, davlat maktabi, xususiy maktab, uy maktabi, oliy maktab, kollej, universitet.

Bugungi kunda AQSH rivojlangan davlatlardan biri hisoblanib, ta'lim tizimi bo'yicha ham yetakchi davlatlar qatoriga kiradi. Ta'lim tizimida erishilgan yutuqlarni o'rganib, O'zbekiston sharoitiga qo'llash – bugungi ta'lim islohotining eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Sababi AQShdagi ta'lim dasturi dunyoda tan olingan ta'lim dasturlaridan biridir. AQSH maktablarida o'qish uslubi boshqa g'arb mamlakatlariga qaraganda biroz farq qiladi. Ular nazariy bilimga emas, balki amaliy bilimga ko'proq e'tibor berishadi. Shuningdek, AQSh ta'limiga dunyoning istalgan davlatiga qaraganda ko'proq pul sarflaydi. Bu AQSh ta'lim tizimining eng yaxshilaridan biri bo'lishining sabablaridan biridir. Amerika Qo'shma Shtatlarida savodxonlik darajasi taxminan 99 foizni tashkil etadi. O'z fuqarolarini davlat qonuni asosida 6-8 yoshdan 16-18 yoshgacha bo'lgan har bir talabani bilim olishiga majbur qiladi. Amerika Qo'shma Shtatlarida xususiy, davlat va uy maktablari mavjud. Qo'shma Shtatlardagi o'quvchilarning aksariyati (taxminan 87%) davlat maktablarida o'qiydi. O'quvchilarning boshqa qismi (taxminan 10%) xususiy maktablarga, qolganlari esa uy maktablariga borishadi.

Amerika Qo'shma shtatlarida ta'lim tizimining tuzilishi quyidagicha:

❖ bolalar 3 yoshdan 5 yoshgacha tarbiyalanadigan maktabgacha tarbiya muassasalari;

- ❖ 1-8-sinflargacha bolgan boshlang'ich maktablar (bunday maktablarda 6 yoshdan 13 yoshgacha o'qiydilar);
- ❖ 9-12-sinflardan iborat o'rta maktablar (bu maktablarda 14 -17 yoshgacha bolgan bolalar ta'lim oladilar). U quyi va yuqori bosqichdan iborat.
- ❖ Amerika Qo'shma Shtatlarida navbatdagi ta'lim bosqichi oliy ta'lim bo'lib, u 2 yoki 4 yil o'qitiladigan kollejlar hamda dorilfununlar va boshqa oliy o'quv yurtlari tarkibida tashkil etilgan aspirantura yoki doktoranturalardir.

Amerikada bizdagidek taomnomalar o'quv dasturlari yo'q. Bolalar yozda atrofdagi ko'klamzorlarida o'ynab dam oladilar. Bog'chalarda ham bolalar yoshlarida qarab turli guruhlarda tarbiyalanadilar, ularga tarbiyachi mutaxassis qaraydi, ular ovqatni tayyorlab beradi turli qo'shiqlar, she'rlar o'rgatadi, quvnoq o'yinlar uyushtiradi. Ammo har kim o'z uslubiga muvofiq ishlaydi, umumiy qoidalar, o'quv dasturlari joriy qilinmagan. Lekin bolalar uchun haqiqiy ta'lim-tarbiya jarayoni ular 5 yoshga to'lganlaridan keyin boshlanadi. Ana shu yoshda ular «**Kinder garden**» deb ataluvchi tayyorlov bog'chalariga jalb etadilar[1]. Ular hukumat tassarufida bo'lib bog'chalar yoki maktablar tarkibida tashkil etiladi. Bolalarni maxsus «Maktab avtobusida» uyga olib keladilar va maktabga olib boradilar. Bunday avtobuslar yo'l-transport hodisalardan to'la muhofaza etilgan; sariq ranga bo'yalgan uning signallariga barcha transport vositalari itoat etishga majburdir. Maktab avtobuslarini boshqa transport vositalari quvib o'tishi mumkin emas, tartibni buzganlar qattiq jazolanadilar. AQSH televideniyasining alohida kanalida «Sezam ko'chasi» deb nomlanuvchi ko'rsatuvlar dasturi mavjud, u o'quvchilarga ingliz tili, alifbo, arifmetik amallarini, bajarish sanash, koinot, tabiat, jug'rofiya, tarix, bo'yicha bilimlarni o'ta qiziqarli tarzda singdirishga harakat qiladi.[2] Amerika ko'p millatli mamlakat. Lekin har bir millat o'z farzandiga milliy urf-odatlarini tilini o'rgatishga jiddiy ahamiyat beradi. Ko'pincha bu vazifalarni katta avlod amalga oshiradi.

Bolalar 5 yoki 6 yoshdan maktabga borishni boshlashadi va 17 yoki 18 yoshda tugatishadi.

- ❖ Talaba uzaytirilgan ta'til yoki darsning sustligi sababli darsni takrorlashiga to'g'ri keladi, ammo bu juda kam.

- ❖ Hammasi bo'lib 12 yillik o'qish.
- ❖ Boshlang'ich (boshlang'ich) maktabda 1 dan 5 gacha sinflar mavjud.
- ❖ Kichik o'rta yoki o'rta maktab 6-8-sinflarni murosaga keltiradi.
- ❖ O'rta maktabda 9 dan 12 gacha sinflar mavjud.[3]

Qo'shma Shtatlardagi barcha bolalar uchun majburiy ta'lim. Maktabga qatnaydigan yosh chegarasi har xil davlatda farq qiladi. Ba'zi shtatlarda, o'quvchilar 14–17 yosh orasidagi ota-onalarning ruxsati bilan maktabni tark etishlari mumkin. Biroq, boshqa o'quvchilar 18 yoshga qadar maktabda qolishlari kerak. Xalq ta'limi odatda bolalar bog'chasidan 12-sinfgacha (K-12) bepul.

Oliy maktab ta'limning eng zarur qismidir. Bu talabaning o'zi xohlagan kasbni tanlash bosqichini belgilaydi. Ushbu bosqich talabalarni kollejlarda yoki universitetlarda tegishli fanlarni o'rganishga majbur qiladi. Shuningdek, talabalar kollej yoki universitetni tugatgandan keyin ham magistr'larga yo'l olishlari mumkin.

Oliy maktab soatlari va muddatlari

- ❖ Oliy maktab sentyabrda boshlanadi va may yoki iyungacha (to'qqiz oy) ishlaydi.
- ❖ Aksariyat oliy maktablarda ikki semestrlik tizim qo'llaniladi. Sentyabrdan dekabrgacha va bahor yanvar-may oylarida.
- ❖ Ba'zi oliy maktablar chorak tizimiga amal qiladi. U uchta seansni o'z ichiga oladi. Sentyabrdan dekabrga, yanvardan martga va martdan may-iyunga qadar.[4]

Amerika oliy ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyati shundaki, talabaning o'qish davomida uning "asosiy" yo'nalishini bir necha marta o'zgartirish qobiliyati. Amerikaliklar ko'pincha bu imkoniyatdan foydalanishadi. Bu shuni anglatadiki, oliy ma'lumot olish jarayonida talaba boshqa mutaxassislikni yoqtira boshlaydi va bu borada Amerika universitetlari juda moslashuvchan. Universitetlarda mashg'ulotlar bir-biridan farq qiladi: bir necha yuz talabalarga mo'ljallangan katta ma'ruzalardan tortib, bir necha talabalar uchun kichik darslar va seminarlarga (munozaralarga) qadar. Amerika universitetlari sinflaridagi muhit juda jo'shqin. Siz o'z fikringizni bildirishingiz, o'z nuqtai nazariningizni himoya qilishingiz, munozaralarda ishtirok

etishingiz va taqdimotlar tayyorlashingiz ruxsat etiladi. Aynan shu jihatlar AQShdagi chet ellik talabalarni ko'pincha hayratda qoldiradi.

AQSHDA OLIY TA'LIM TURLARI:

1. Davlat kolleji yoki universiteti
2. Xususiy kollej yoki universitet
3. Jamoat kolleji
4. Texnologiya institute[5]

Xulosa qilib aytganda, iqtisodiy va boshqa jihatlardan mustaqil bo'lishni xohlagan davlat uchun ta'lim hal qiluvchi o'rin tutadi. Fikrimizcha, ushbu maqsadga erishish uchun O'zbekistonning oldida hali uzoq safar turibdi. Mamlakatda bo'layotgan o'zgarishlar natijasida hukumat ta'lim tizimining muhimligini tushunib yetdi. Maktab va universitetlar ma'muriyatlari yechilishi lozim bo'lgan ustuvor masalalarni ta'limning asosiy maqsadidan uzoqlashtirib yuborishgan. Natijada o'qituvchining roli, obro'si tushib ketdi, va buning oqibatlari yaqqol ko'rinib turibdi.

Zamonaviy Amerika ta'lim tizimida jiddiy muammolar mavjudligi voqelik. Agar biz zamonaviy ta'lim tizimi bizning ta'lim tizimimizni o'zgartirishini xohlasak, boshqa mamlakatlarning ta'lim tizimi, o'zimizning ta'lim tizimimizning xaloskori bo'ladi deb hisoblashni bas qilishimiz kerak. Biz amalda mavjud tizimlarni to'laligicha emas, balki eng yaxshi amaliyotlarni tahlil qilib, joriy qilishimiz lozim, chunki chet mamlakatning ta'lim tizimiga jiddiy bog'liq bo'lish noto'g'ri bo'lishi mumkin, chunki bizda xodim-kadrlar, inson kapitali, logistik ko'mak, moliyaviy zahiralalar va texnologiyalar kabi sharoitlar ularniki bilan bir xil bo'lmasligi mumkin.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki, bugungi kunda ilg'or hisoblangan Amerika ta'lim tizimining uzviyligi va uzluksizligi, ta'lim bosqichlari ketma-ketligi, unda, jumladan, maktabgacha ta'lim, o'rta ta'lim va oliy ta'limning asosiy funksiyalari ochib berilgan, bundan tashqari darslar uchun ajratilgan soatlar hajmi va sifati haqida ma'lumotlardan mahalliy tajribani hisobga olgan holda zarur xulosalarga kelish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abidov Baxadir Kazimovich. Maktabgacha ta'lim (Xorijiy mamlakatlar tajribasi) «Zamonaviy ta'lim» jurnali. 2017/11

2. Mutalipova M.J. B.X.Xodjayev. Qiyosiy pedagogika. Darslik. – T.: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston milliy kutubxonasi nashriyoti, 2015 y.
3. Mutalipova M.J. Xalq pedagogikasi (o‘quv qo‘llanma). – T., 2011 y.
4. M.A. Sokolova va boshqalar «Qiyosiy pedagogika-T, 1983 y.
5. N.X. Takanaev «Chet ellar pedagogikasi tarixi-T, 1959 y.